

**Фразеологізми з компонентом зоонім: етнолінгвістичний та
лінгвокультурний аспекти**

Сучасні лінгвістичні розвідки зосереджують свою увагу на тих мовних явищах, що кодують культуру. Саме фразеологізми слугують матеріалом для етнолінгвістичних та лінгвокультурологічних досліджень, так як вони інтенсивно накопичують здобутки матеріальної та духовної культури певної спільноти [див. напр., 3, 4, 7, 8]. Аналіз фразеологічних одиниць дозволяє встановити зв'язки між інформацією не лише загальнолюдського, а й національного характеру, скласти уявлення про розбіжності між способом мислення різних культурних спільнот.

Під лінгвокультурним потенціалом фразеологізмів розуміється наявність у мовній одиниці екстралінгвістичних передумов, пов'язаних з культурою, а також здатність мовних знаків до культурної референції [9]. Фразеологія – це одна з найбільш образних і «консервативних» мовних підсистем. На відміну від лексики вона менш схильна до мовним змін, зберігає застарілі слова, архаїчні форми. Значна частина стійких поєднань пов'язана з різними реаліями народного побуту, фактами історії, народними віруваннями, звичаями, обрядами. Саме тому, фразеологізми – це цінне фактографічне джерело носіїв мови [2, с. 1].

У значенні фразеологічних одиниць лежить цілий світ, історична епоха, факти побуту, уявлень і вірувань наших предків, реальні події далекого минулого. Саме тому етнолінгвістичний аспект дослідження фразеологізмів займає одне з провідних місць у сучасних розвідках. Фразеологічні одиниці завжди виникають для того щоб інтерпретувати, оцінювати і виражати суб'єктивне ставлення до світу. Вони є дзеркалом, в якому лінгвокультурна

спільнота ідентифікує своє національне самопізнання, саме через фразеологізми виражають носії мови певне бачення світу, ситуації [7, с. 13–15].

Фразеологічні одиниці із зоонімічним компонентом являють собою інтерес для дослідження як в галузі традиційної фразеології, так і в лінгвокультурології. Вони є національно-специфічними одиницями мови, що акумулюють культурний потенціал народу та відображають у своїй семантиці тривалий процес розвитку його культури, саме тому їх компоненти фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи.

Термін *зоонім* позначає лексико-семантичний варіант слова, що виступає в якості будь-якої родової назви тварини і як метафорична назва при аналізі лексики з точки зору емоційно-оцінної характеристики людини. Тобто, зооніми – це слова, що позначають представників тваринного світу [6, с. 164] та належать до найпродуктивніших лексем, семантичні структури яких містять найбільшу кількість метафоричних значень, що вживаються для позначення людей.

За тематикою фразеологізми з компонентом-зоонімом поділяються на шість окремих груп: власне зоофразеологізми (фразеологізми із назвами диких та свійських тварин), орнітофразеологізми (містять у своєму складі назви птахів), ентомофразеологізми (фразеологізми з компонентом комаха), іхтіофразеологізми (фразеологічні одиниці із родовим компонентом риба), рептиліофразеологізми (включають назви рептилій: черепаха, змія), амфібіофразеологізми (фразеологізми із такими іменниками як: жаба, краб, рак) [5, с. 69].

Історично склалось, що найменування тварин часто вживались у прокльонах, злопобажаннях, що згодом знайшло своє відображення у фразеологічному фонді мови. Аналіз фактичного матеріалу свідчить й про те, що фразеологізми із компонентом зоонім позначають моральні якості, життєві ситуації, поведінку людини та характеризують емоційний стан.

Фразеологізми на позначення якостей людини можуть бути представлені наступними категоріями: обережність (*to let sleeping dogs lie* – не піднімати делікатних питань [10]), рішучість (*to take the bull by the horns* – взяти бика за роги [12]), сміливість (*don't make yourself a mouse or the cat will eat you* – не будь вівцею, так і вовк не з'їсть тебе [11]), зарозумілість (*every dog is a lion at home, every bird likes its own nest best* – всяк кулик на своєму болоті великий [13]), гордість (*don't ride a high horse* – не злітай високо – не будеш низько падати [10]), ворожість (*to lead a cat and dog life* – жити як кішка з собакою [12]), боягузтво (*timid as a hare* – боязкий як заєць [10]), жадібність (*a dog in the manger* – собака на сні [11]), неохайність (*to pig together* – жити по-свинському [13]), підступність (*beware of a silent dog and still water* – у тихому вирі чорти водяться [10]), *barking dogs seldom bite* – бійся людини, яка мовчить [13]) та хитрість (*sly / cunning as a fox* – хитрий як лисиця [10]).

Емоційно-психічний стан людини характеризують наступні фразеологічні одиниці із зоонімами: почуття занепокоєння (*to put the cat among the pigeons* – викликати переполох [12]), незручності (*like a cat in a strange garret* – не в своїй тарілці [10]) та злість (*a red rag to a bull* – приводити у лють [13]).

Фразеологізми позначають не лише якості притаманні людині, а також ситуації, в яких вона може опинитися. Життєві ситуації можуть бути негативними та позитивними. Фразеологізми на позначення негативних життєвих ситуацій складають значну кількість досліджуваних фразеологізмів. Проілюструємо скрутні, неприємні ситуації наступними прикладами: *in dog house* (в опалі) [10], *to go to the dog* (впасти на дно) [11], *to have / hold a wolf by the ears* (опинитися у безвихідному становищі) [13], *to back the wrong horse* (помилитися).

Серед досліджуваних фразеологічних одиниць було знайдено лише два стійких словосполучення на позначення позитивних життєвих ситуацій: *help a lame dog over a stile* (допомогти у скрутному становищі) [10], *pigs might fly*

(дива трапляються) [12]. Констатуємо той факт, що фразеологізми із компонентом зоонім у більшості випадків позначають життєві труднощі, аніж приємні життєві ситуації. Це означає, що люди бачать у тваринах більше негативних якостей, аніж позитивних.

У ході етнолінгвістичного аналізу було виявлено, що фразеологізми з компонентом зоонім мають походження з міфів, легенд, Біблії, проте найбільшу увагу привертає буденне життя англійців і те, як вони переосмислюють початкове значення компоненту зоонім і наділяють його образними, зовсім іншими якостями та характеристиками притаманними людям. Тварини *cat* та *dog* займають особливе місце у англійській культурі, саме тому велика кількість фразеологічних одиниць мають у своєму складі номінації цих представників тваринного світу. Розглянемо більш детально етнолінгвістичний потенціал фразеологізмів із компонентом зоонім.

Одним з досить цікавих аспектів походження фразеологізмів із зоонімом *cat* є той факт, що всупереч стереотипу про незворушність та спокійність кішок, знайшлося багато котячих фразеологізмів, які позначають нервовий і дратівливий стан людей, аніж задоволений і спокійний: *as nervous as a cat in a room full of rocking chairs* (дуже нервова людина) [13].

Існує точка зору, що фразеологізм *grin like a Cheshire cat* (посміхатися широко, самовдоволено) [10] пов'язаний з відомим персонажем із книги "Alice in Wonderland" Льюїса Керролла. Проте він з'являється в англійській народній культурі набагато раніше та, можливо, є пов'язаним з тим, що сир, вироблений в Чеширі за формою нагадував усміхненого кота.

Зоонім *dog* постає в англійських фразеологізмах у різноманітних інтерпретаціях: людина працююча, яка стикається з проблемами, любляча поїсти і яка має скоріше низький, ніж високий соціальний статус. Наприклад, *lead a dog's life* (вести жалюгідне життя), *work like a dog* (працювати в напруженому режимі), *go to the dogs* (погіршуватися), *in the doghouse* (у скрутному становищі), *to be tired as a dog / dog-tired* (втомлений) [див. напр., 10, 12, 13]. З іншого боку, наступні фразеологізми відображують позитивні

ситуації: *every dog has his day* (кожен має шанс отримати те, чого він заслуговує) [10], *top dog* (найголовніша людина в організації) [13].

Таким чином, даному етапі зоонімічна лексика широко представлена у фразеологічному фонді англійської мови та яскраво репрезентує життєвий досвід людини та її спостереження за навколишнім світом. Зоонімічні елементи у складі фразеологізмів вдало демонструють якості людини, допомагають у створенні загального її портрету. Подальша перспектива дослідження полягає у зіставному аналізі фразеологізмів із зоонімами в українській та англійській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. М. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н. Ф.Алефиренко. – М.: Флинта, Наука, 2010. – 224 с.
2. Беликова И. Ф. Роль фразеологизмов в лексической системе языка / И. Ф. Беликова. – М.: Гуманитарный вестник, 2013. – 6 с.
3. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А.Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Герд А. С. Введение в этнолингвистику. Курс лекций и хрестоматия / А. С. Герд. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 488 с.
5. Каян І. Л. Фразеологічні синоніми у сучасній англійській мові (на матеріалі фразеологізмів з компонентом-зоонімом // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Випуск 7. Зб. наук. праць / І. Л. Каян. – К.: Вид-во „Логос”, 2005. – 103 с.
6. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В.М. Манакін. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
7. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры // Фразеология в контексте культуры / Отв. ред. В. Н. Телия. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 13 – 24.

8. Толстой Н. И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М.: Издательство "Индрик", 1995. – 512 с.

9. Хохлина М. Л. Лингвокультурный потенциал фразеологических единиц с "чужим" антропонимическим компонентом. – [Электронный ресурс] / М. Л. Хохлина. – Режим доступа: <http://rus.neicon.ru:8080/xmlui/bitstream/>

10. Cambridge Educational Dictionary of English Idioms – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://idioms.thefreedictionary.com/>

11. English idioms and phraseological units. – [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.correctenglish.ru/reference/idioms/>

12. Margulis Alexander Russian-English dictionary of proverbs and sayings – [Электронный ресурс] / Alexander Margulis – Режим доступа: <http://englisch-infoblog.ru/wp-content/uploads/2013/10.pdf>

13. Oxford Dictionary of English idioms. – [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.oxfordreference.com/pdf/Nadiia_Shcherban.pdf